

לחילופין, אפשר להסיק שהכישלון הוא מפואר ונכון. להתפכח מן האשליה, ולהבין שהניסיון להעתיק את הוויכוח האנושי מן ה'מהות' אל ה'הסדר' הוא חסר תוחלת; להכיר בכך שבסופו של דבר, גם אם בעיתות שלווה רוממות המוסדות בפינו, אנו מונעים מתחושות עומק של צדק ואמת, שכוחן גדול לאין שיעור מהנאמנות לכללי המשחק שעיצבנו.

ואפשר, וכנראה צריך, להתפכח מן האשליה שניתן לוותר על השיח הערכי. להכיר בכך שאנו אכן מונעים מתפיסות מוסריות ומערכים שאנו מאמינים בהם, ושאיננו ממירים את ערכינו בהסדרים אדישים. ובכל זאת, ולמרות זאת, לבצר את הנאמנות לכללי המשחק ולמוסדות – הן מפני שערך השלום גדול מערך האמת, הן מפני שאיננו יכולים להשיג את האמת בוודאות ובביטחון. "לא בשמיים היא", אמר אותו רבי יהושע בביטחון ובהתרסה כאשר האמת האלוהית ביקשה להכריע כנגד עמדת הרוב של החכמים, והסביר שהאמת שמוטל עלינו להשיג היא אמת אנושית ולא יותר (בבא מציעא נט ע"ב).

וזה, מסתבר, מושגת ברוב דעות.

ולהפכנו למדינת עולם שלישי. במאבק הזה נקרע 'מסך הבערות' ומוסרים כל הבלמים: נאומים רושפי'אש, המשתמשים ב'מיטב' הכלים ליצירת דמוניזציה ודהומניזציה של היריב; שלהוב ציבור להתנגדות 'מתגלגלת' וחסרת גבולות; וטיפוחן של תיאוריות קונספירציה בעלות ניחוח אנטישמי קלאסי והפצתן ברבים. כל אלה נעשים על ידי הטובים שבליברלים, המתוחכמים שבאינטלקטואלים, במין אובדן מוחלט של מודעות עצמית – או, במקרים אחרים, מתוך הצדקה מוסרית-ערכית, ששבה להאמין באמונה הנושנה שלפיה המטרה מקדשת את האמצעים, והאמת את ההסדרים.

ראוי לשים לב לנטייה הזו שלנו, לסגת מן ההסדרים האדישים חזרה אל מלחמות הדת הבעורות.

וממנה ניתן לגזור אחת משתי מסקנות. אפשרות אחת היא שנכשלנו, סטינו מן הדרך שהתוינו, ועלינו לשוב בתשובה ולעצב סוף סוף מוסדות שאכן יהיו נאמנים למודל שבשמו דיברנו עד כה: בית משפט המגן על הצד שרחוק מעמדותיו כשם שהוא מגן על ידידיו; חופש ביטוי הניתן גם לדעות 'רעות' בעינינו; נאמנות להסדרים הדמוקרטיים גם כשהם מובילים למה שנראה לנו כאסון.

מחירה של טעות תאולוגית

'חברת הלומדים', שמקורה בהוראת שעה אסטרטגית, הפכה לעיקר דתי החותר תחת יסודות התורה ומחבל ביכולת לכונן כאן חברת מופת יהודית ודמוקרטית

בחודשים האחרונים אנו עדים להידרדרות נוראה של השיח הציבורי בישראל,

המאופיינת, אולי יותר מכול, בנרטיביזציה של המציאות: עיתונאים, אנשי אקדמיה,

בהכרה מוביל לעוני ולנחשלות של החרדים עצמם. אומנם הנחשלות הזו מאוזנת, במידת מה, על ידי איכויות נדירות מסוג אחר, הנעדרות מהחברה המודרנית המשגשגת-חומרית; אבל בחשבונה הכללי של החברה אין ספק שהמודל הזה מסיג אותנו אחור, ומטיל על חלקיה האחרים של החברה הישראלית עול שאיננו מתקבל באהבה.

המודל האמור זכה (מידי הסוציולוג מנחם פרידמן המנוח) לכינוי "חברת הלומדים", ומשמעותו פשוטה: חברה המכוונת את הגברים לחיים של לימוד תורה, ומעצבת את מוסדותיה החברתיים כך שיתמכו בייעוד זה. יש לכך, כמובן, השלכה על החינוך והנורמה: הלימודים של הבנים מוכוונים מגיל צעיר לעיצובו של 'בן תורה' ו'תלמיד חכם', שאינו זקוק לחוכמות 'חיצוניות', ואילו הנשים מחונכות להיות לא רק אימהות אלא גם מפרנסות עיקריות, שזכות תורת בעליהן שמורה להן.

המודל הזה – שהשלכותיו מרחיקות לכת כמעט מכל כיוון, החל מעיצוב האישיות, התפקידים המגדריים, הזוגיות, החינוך והקהילה, ועד לפוליטיקה החרדית ולאופני הממשק בין החברה החרדית לבין החברה הישראלית והמשק הישראלי (ובעקיפין גם ליחסה לשירות הצבאי) – איננו ומעולם לא היה חלק מה"יהדות" שהחרדיות מתיימרת לשמר, אלא סוג של אסטרטגיה חינוכית-קהילתית שעוצבה בעיקר אחרי השואה; אך הוא הפך, שלא בטובתם של החרדים ושלא בטובתו של עם ישראל, למעין 'עיקר אמונה' שהחינוך החרדי והציבוריות החרדית מטפחים בכל עוז.

יצדקו המסייגים שיעירו שהמודל הזה נוכח בעיקר בישראל, והרבה פחות בקהילות

בכירים בעבר ובהווה, נואמי כיכרות ופרשני טלוויזיה, שותפים ליצירת תמונת-מציאות מעוותת, המערבת בין עובדות, חצאי עובדות ותסריטי-אימה עתידיים, שבבסיסם דעות קדומות, שנאה, פחד ובורות.

במציאות של תודעה ציבורית כזאת, המוזנת יום אחר יום משלל ערוצי התקשורת המרכזיים, בלתי אפשרי לנהל דיון ענייני משום סוג שהוא. עמדה נחרצת נתפסת כאטימות ועיקשות, עמדה פשרנית מתקבלת כמלכודת ערמומית, ועמדה מורכבת מובנת כצביעות או התחמקות למחנה המושמץ. אין אפוא דבר לעשות מלבד לשתוק ולהמתין לקריסת השקר אל תוך עצמו, או להתפזרות ענני הזעם אל אופק שמאפשר שיחה.

אבל השיח המשותק והמשותק אינו מבטל את הצורך להתבונן נכוחה אל בעיות האמת העומדות ביסוד הסנטימנט והפחד אשר מנהלים כיום את הדיון הציבורי. לעיתים מדובר בשאלות יסוד שאין להן מענה, והן אינן עניין לקואליציה כזו או אחרת – כמו שאלת עתיד השליטה בערביי יהודה ושומרון, והבעיה הדמוגרפית-דמוקרטית הכרוכה בכך – ולעיתים מדובר בשאלות שאכן קשורות, לפחות תודעתית, לאופי הדתי-לאומי של הקואליציה הנוכחית, ובראשן שאלת החברה החרדית והשפעתה על עתיד החברה הישראלית, לאור היותה לפלח אוכלוסייה גדל והולך.

וביסוד הביקורת על החברה החרדית – וגם הקושי, שאוהביה ומכבדיה אינם יכולים שלא להבחין בו – ניצב המודל החברתי-כלכלי שגורם לחברה הזו להרחיק את טובי בניה משוק העבודה בכלל, ומזה הדורש מיומנות אקדמית בפרט. מודל חברתי-כלכלי שכמעט

החברה נועדו לאפשר להם את ההתפתחות לכך, היא ביטוי שלא ניתן לפרש אלא כבריחה מן העולם הממשי, על כאביו ויצריו; כייאוש ממנו וכשלילה שלו. כמוכן, התורה הנלמדת בהיכלי הישיבות עצמן זועקת כולה את ההפך: את החתירה המתמדת לתיקון עולם, לשותפות בבניית מודל של חברה אנושית מתוקנת, ואת הראייה המפוכחת של החיים כמרחב מלא חסד וכאב, תשוקה וריסון.

אין כל קושי למצוא בדברי חז"ל ביסוס לתפיסות הרואות את לימוד התורה כתכלית הכול, ומרחיקות מהבלי העולם הזה; ואכן אנשי ה'השקפה' החרדית מצטטים דברים אלה שוב ושוב. אך אצל חכמינו זוהי תמיד נקודת מבט אחת מתוך רבות, הנטועה בתוך הקשר חברתי או חינוכי מסוים, וכהתרסה בפני עולם שבו הכול שקועים במרוץ חומרני וכוחני. מעולם לא עלתה על דעתם של חז"ל שניתן להחליף את עצם המודל של עם עובד ויוצר בתוך העולם במודל של עם למדנים, העוסק כולו במושכלות כשמסביבו מתרוצץ עולם חסרת-תכלית במרוץ מיותר לבאר-שחת. מעולם לא ערערה היהדות המסורתית על רוחו הארצית של המקרא, הרואה את העם היהודי כנושא בשורה של תיקון, והמשרטט בהרחבה מערכת מצוות שנועדו לקיים חיי חומר שהם מופת, עם ששכינה יכולה לשרות בתוכו.

ספק אם יש ביהדות הצדקה לקיומה של 'חברת לומדים'; אבל גם אם כן, היא יכולה להתקיים לכל היותר כאידאל נזירי של קבוצה קטנה, או כ'תרבות-נגד' מתריסה בעידן שבו היהודים נמצאים מחוץ למעגל ההיסטורי. אבל מרגע ששב העם היהודי לארצו, ובעיקר משעה שהחברה החרדית

החרדיות שבחז"ל; ושגם כאן בארץ הנוכחות המלאה שלו היא דווקא בקרב מה שמכונה 'הליטאים', בעוד הספרדים והחסידים מכירים גם מודלי קיום טבעיים יותר, שבהם גברים מפרנסים את נשותיהם – אבל גם אחרי ההסתייגויות הללו, כוחו של המודל הזה רב, והוא מוצג כאידיאל נשאף כמעט בכל מעגלי החברה החרדית. וכך, אפילו במקום שמודל זה איננו מעצב את ההתנהלות החברתית והכלכלית ברמה היומיומית, הוא מעצב את תפיסת העולם ותפיסת היהדות.

עיקר האמונה הזו הוא טעות; והעובדה שרבים מאמינים שהוא מבטא את היהדות, או סבורים שבהקפדה עליו הם 'עובדים את ה'" ומקדמים את הברית בין אלוהים לעמו, היא טרגדיה. אבל כעת, כשהחרדיות אינה קבוצת מייעוץ בשולי החברה, הטרגדיה התיאולוגית הזאת גובה מן החרדים ומשותפיהם את מחירה, ודוחקת בנו לפתוח אותה לדיון מחדש, ולערער את יסודותיה.

עד כה לא הושקעה אנרגיה רעיונית וחינוכית של ממש כדי לערער את האמונה השגויה הזאת, ולו מכיוון שהיהדות רחוקה מלהיות טהרנית בענייני השקפה ואמונה, ומקיימת לרוב אחווה בסיסית בין כל שומרי ההלכה. וכמוכן, היוקרה שיש לחברה החרדית בקרב רבים מן המאמינים בתורה, והעובדה שגדולי רבניה נתפסים כמייצגי התורה המובהקים, החלישה ומחלישה את היכולת לבקר את המודל הזה 'מבפנים', כלומר מתוך ההיגיון של התורה עצמה.

'חברת הלומדים' היא טעות, כי ההיגיון המונח בבסיסה הוא חוסר עניין בעולם "הזה", הארצי, ובתיקונו. ראיית העיסוק השכלי במרחב מוגבל של מודלים תאורטיים כתכלית החיים של המובחרים, כשכל סדרי

בני חו"ל, שצמחו במרחבים שבהם החרדיות אינה עוינת את הפרנסה וההשכלה, ומקיימת דיאלוג טבעי וישיר יותר עם העולם.

מאות רבות של שנים חלמו היהודים על שיבתם לארץ, אף שדפי הגמרא שימשו להם סוג של מולדת וירטואלית. שבת אחרי שבת, מאות שנים, המשיכו היהודים לקרוא על ברכת הארץ ויבולה, על מלכים ומלחמות, ולהתפלל בכל יום לשוב אל הארץ ואל הארציות. בדורות האחרונים התרחש הנס והתממשו התפילות: שבנו לכאן וכוננו כאן מדינה מתקדמת ומשגשגת, מערבית מחד גיסא אבל יהודית מאוד מאידך גיסא.

השגשוג הזה וה'מערביות' הזאת הם חלק מהנס, לא תקלה בדרך. כדרכם של יהודים, אנו תופסים עמדה מובילה בחתירתו של האדם לתיקון ולשכלול. התורה אמורה לסייע במסע האנושי הזה, להעמיק אותו ולכוון אותו, והמחויבות לברית ולמצוות תקבל את ערכה כאשר היא תתרחש על גביו ובדיאלוג איתו. זהו האתגר המוטל לפתחם של נושאי התורה, והוא מחייב אותם להתרחק מתפיסות המטפחות, בפועל, 'חברת לומדים' שהיא כעול על החברה כולה. כל עוד תמשיך לשגשג בישראל תפיסה של נחשלות ותלות 'לכתחילה', המדברת בשם התורה ונתפסת כביטוי מייצג שלה, תתקשה החברה הישראלית לרצות ולהתחבר מחדש אל המסורת שהיא נושאת בתוכה, ולממש את הייחוד והייעוד הישראלי.

יואב שורק

הפכה מקבוצת שוליים למיעוט משמעותי, המשך הובלת הציבור החרדים על פי אידיאל של 'חברת לומדים', המטפח נחשלות בעולם הזה, מכשיל את הפרויקט הגדול והאמיתי של הציונות – ובעצם של היהדות לדורותיה: כינונה של חברת מופת יהודית, ריבונית ומשגשגת, בארץ ישראל.

*

לפני ימים אחדים השתתפתי באירוע משפחתי שהתקיים בסביבה חרדית. מדברי התודה והתורה היפים של בעל השמחה השתקפו הלך רוח של עדינות ומתינות, בחינה עצמית וכנות, וערכים של אמונה, אהבת אדם וחתייה מתמדת לתיקון. אלה העירו בי מחדש את ההערכה הגדולה שיש בי לכל הטוב שטמון בחיים המבוססים על יראת שמיים ודבקות בתורה, על מורשת עולם הישיבות ועולם החסידות, מסורות שהחרדיות נושאת את דגלן ברמה.

הערכים הללו, הנדרשים כל כך והנדירים כל כך בישראליות של ההווה, היו עשויים להיות המתנה של החברה החרדית לשאר חלקי החברה הישראלית. אך תחזוקת 'חברת הלומדים', והמאבק על הלגיטימיות שלה מול שאר החברה, עושקים את המתנות הללו והופכים את החברה החרדית לחברה מוחלשת ולעומתית גם יחד. לא במקרה, הברכה והעוצמה של החינוך היהודי-חרדי, על העושר והגיוון של המסורת שהוא מביא איתו, ניכרים דווקא בקרב קהילות של חרדים